
Стела Дерменджиева, Боянка Димитрова/

S. Dermendjieva, B. Dimitrova

ПРОЕКТНО БАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ ПО ГЕОГРАФИЯ
И ИКОНОМИКА

Project-based Learning of Geography and Economics

For the last few years the project-based approaches have been very commonly used in the educational system and have turned into a core element for the organization of the educational practice. Project and practice-oriented teaching is a kind of a reform in the system of education, a search for some more or less familiar teaching technologies as well as their coordination with the market principles, which are coming fast in all economical branches. The increasing influence of the economics on geography along with the necessity of arousing students' interest makes the question for the practical purpose of what has been learned essential.

Project-based teaching is a guarantee for the practical purpose of the educational product.

As a proof of the practical purpose and the role of the project-based teaching in the interactive and the active geography teaching, we define the characteristics and the way we should use "the project methods", "the project-based teaching" and other synonymously used terms.

Our main goal is to create a kind of teaching, oriented towards specific results, which we could measure and compare; the students should gradually acquire practical experience, team-working skills and spirit; through projects they should set and fulfill some practical as well as satisfying goals; they should develop good educational practices.

We could find resources for the project/project-based method in the possibilities for: private studying – everyone to find his/her own studying style and use own advantages in order to achieve success; the teacher becomes a partner and an advisor; studying is carried out by individual curriculum and through working with actually existing objects; different motivation means are being used; the school environment is being changed, too.

През последните години проект-базираните подходи в образованието разшириха неимоверно границите на своята приложимост и постепенно се превърнаха в базисен елемент на организацията на учебно-възпитателната практика за много страни и техните образователни системи. Форматът на проектно базираното обучение е резултат, както от усъвършенстване на дидактически подходи, така и на по-ефективно и по-широко прилагане на принципите на т.нар. “икономика на знанието”. Проектно и практико-ориентираното преподаване е своеобразно преориентиране в образователната система, търсене на повече или по-малко познати технологии за съчетаването им с навлизащите в обучението пазарни принципи. То е гарант за практическата приложимост на образователния продукт. Връзката между просперитета (или икономическия растеж) и знанието е структурирана в “четирите стълба” (модел на Световната банка), които подпомагат методологията – иновационната система; институциите; образованието и обучението; информационните и комуникационните технологии.

В този контекст и в смисъла на общото образование основната цел в съвременното училище е да се предлага обучение, ориентирано към конкретни резултати, които могат да се измерват и сравняват; обучаемите постепенно да придобият практически опит и умения за работа в екип. Един от начините да се постигне тази цел е чрез проектна дейност да се поставят и постигат изпълними и същевременно удовлетворяващи конкретни задачи; да се развият добри образователни практики. В смисъла на обучението по география икономизацията на географското познание от една страна и необходимостта от стимулиране на познавателния интерес на обучаваните от друга, остро поставят въпроса за практическата полза от това, което се изучава.

Защо това ни кара днес все по-често да се обръщаме към проектно/ проектно базираното обучение като към нов или не толкова нов начин, подход, метод или технология на обучение?

Без да имаме претенциите за степенуване по важност, причините за това бихме могли да потърсим в:

✓ променилата се обществена нагласа по отношение на обучението и резултатите от него — все по-голямо внимание се обръща на усвояването на работещи практически навици, умения, нагласи за мислене;

✓ промяната в обществените ценности и белезите на „успелия” човек – това води до вътрешна мотивация да се отнасят с интерес към такова учене, гарантиращо успех в конкуриращо се общество;

✓ създаването и приемането на нови изисквания по отношение на нормативната обезпеченост на обучението, в които изрично се посочва необходимостта от пренасочване на усилията към активни методи и стратегии на обучение;

✓ необходимост от синхронизиране на определени обучителни практики с тези на другите развити страни във връзка с глобализацията в областите на обществения живот, в т.ч. и в различните степени на образователната система.

За да изясним практическата значимост и мястото на проектно базираното обучение като част от интерактивното и активно учене по география, е необходимо да очертаем характеристиките и начина на използване на термините „метод на проектите” и „проектно базирано обучение”.

Проектно базираното обучение предполага нещо повече от използване на проектния метод за обучение – развива се в система от проекти, които се изработват в относително дълъг период от време. Според Института за Образование “Buck” (The Buck Institute of Education): „Project Based Learning е систематичен учебен метод, който подпомага учениците в усвояването на познания и умения посредством обширен изследователски процес, структуриран на базата на многостранни и достоверни въпроси и внимателно обмислени задачи.”[28]. При проектното обучение се изпълнява цялостна дейност: идея – планиране – материализиране – оценяване.

Има общо съгласие относно някои от характеристиките му: основана на проучвания учебна среда, връзки с реалния свят, подход за използване в различни учебни предмети, фокусиран върху стандартите, използване на множество източници на информация, работа в екипи за получаване на конкретен резултат, както и проекти, надхвърлящи един учебен час.

В. Георгиева характеризира термина „проектно-базирано обучение” като „среда, активираща ученето”[8]. Тук важен е акцентът, че моделът е центриран не върху преподаването, а върху ученето. Преподавателят има изключително консултантски функции, което предполага много широки и точни представи за всички сфери на битието, което на практика е непостижимо при сегашната професионална подготовка на бъдещите учители, а и е до голяма степен невъзможно, като се има предвид всеобхватността на постигнатото научно познание. При проектното обучение ученикът съвместно с учителя поема конкретна практическа задача, която трябва да бъде изпълнена за определен срок, при определени условия и на базата на обединяване на познания от различни области. Стимулира се сътрудничеството и толерантността към мненията на другите и в същото време се осигуряват условия за развиване на индивидуални знания. По този начин се дава възможност на учениците за личностна изява.

К. Патрик дефинира проектното обучение/проектен метод на обучение „като система от задачи с нарастваща трудност, които изискват конкретно практическо решение. В книгата си „Метод на проектите” (1918) той определя понятието като „задача, изпълнена от душа” [22].

Социалната значимост на проектния метод на обучение се състои във възможността за сътрудничество, вземането на решения, ориентирането в социалната среда. Предимство и силна страна на този вид обучение е това, че всеки може да работи съобразно своите собствени темпове и има практическа насоченост. Все пак ако той бъде абсолютизиран, има реалната възможност да не се постигне система от познание по определената тема или дисциплина. Затова по-реално е да се говори като за много добра възможност за прилагане на интер-

дисциплинарният подход в обучението, възможност за засилване на практико-приложния характер на обучението, която го прави по-личностно значимо, но не абсолютно.

Различни автори (Гюрова, Вълканова 2006; Проектът..., 2003) определят проектно-ориентираното обучение като една от адекватните дейности за социализация на младите хора. Според някои (Пейчева, 2004, с. 144–147) то може да се определи като „активизираща ученето среда” със следните характеристики:

- ⇒ организирана е около ученето, а не около преподаването;
- ⇒ провокира дискусия за полезността и истинността на индивидуалните знания и предположения;
- ⇒ съдържа множество информационни ресурси, които може да се изберат, реструктурират и използват от ученика;
- ⇒ създава възможности както за индивидуална изява на ученика; за поемане на инициатива и на отговорност; за конструиране на индивидуални знания; за създаване на собствени продукти и за защита на предназначението им;
- ⇒ създава възможности за осъществяването на новите роли на учителя - да подпомага, да съветва, да организира и сам да се учи; предполага усвояване на учебно съдържание с интегративен характер и постигане както на когнитивни, така и на ефективни образователни цели.

Ако се опитаме да обобщим, философските основи, които определят образователния и възпитателен модел на проектно обучение са:

- ↳ цялостност и интегритет на знанието, съществуване и обосноваване на връзки и взаимно допълване и приложимост на предметното научно познание;
- ↳ реализъм и прагматизъм – идеята е да се създаде, активира рационалния свят, да се формира активно поведение, осъзнато, съобразено с реално усвоени знания и умения и възрастовите особености; предполага се решаване на реални проблеми от социалния и ежедневен живот, свързани с практически задачи или пътища за усвояване на знание;
- ↳ хуманистично възпитание и антропоцентричен модел – ученикът със своите способности, възрастови особености и умения е в основата на изпълнението на задачата; идеята е чрез решението да се постигне личностно развитие;
- ↳ дидактически прагматизъм – чрез изпълнението на задачата се усвояват нови умения и обогатяват по-рано усвоени такива.

Ресурси за развитие на ученика при използване на проектно/проектно ориентирания метод на обучение откриваме във възможностите за:

- ❖ самостоятелно учене на учениците;
- ❖ откриването на стила си на учене и използването на най-силните си страни за успех у всеки;
- ❖ партньорство и съветничество на преподавателя;
- ❖ работата с реални обекти и по индивидуален план;
- ❖ използването на различни лостове за мотивация;
- ❖ реално променящата се учебна среда.

Разбира се, с времето идеята за проектното обучение е претърпяла еволюция – родена от мисълта за свободното възпитание, днес тя е разработена структурна система от интегрирани компоненти за образование. Все пак дълбоката ѝ същност – да стимулира интереса и да дава възможност за практическо приложение на усвоените знания, се запазва. Обучаемите трябва да усвоят уменията самостоятелно да мислят, да намират и решават проблеми, да използват знания от различни научни области, да прогнозираят резултати и възможни последствия, да установяват причинно-следствени връзки. Ориентацията му винаги е към самостоятелната работа – индивидуална, групова, екипна и е свързана с определени времеви граници.

Както вече посочихме, проектобазираното обучение може да съществува, да се развива и използва ефективно едва тогава, когато се използва системно и целенасочено. Но в неговата основа стои използването на индивидуалните проекти.

В широк смисъл почти всяка човешка дейност, която не е свързана с изпълнение на многократно повтарящи се еднотипни действия може да се разглежда като проект. Всеки проект е уникален и безкраен, защото проблемите не са някаква абстрактна концепция, а са извлечени от действителността. Няма два еднакви проекта, защото участващите и обстоятелствата са различни. Терминът „проект” има латински произход (*projectus*), и в превод означава водещ, изпъкващ. Някои автори определят целта на проекта (дефиниран като задълбочено изследване на заслужаващ внимание въпрос) като възможност да се научи повече по дадения въпрос, а не да се търси верния отговор на поставения въпрос. В случая става въпрос за възможностите и използването на проекта като учебен метод и за създаване на учебен проект.

Методът най-общо може да се приеме като начин за постигане на предварително определена дидактическа цел. В този смисъл методът на проектите е елемент от по-сложен методически арсенал, насочен към генерални, значими образователни цели. Целта при метода на проекта е не толкова да се избере и разреши определен проблем, а обучаемите да разберат колкото се може повече негови аспекти органически свързани с дадения проблем в реалния живот. Важно преимущество на метода на проектите в сравнение с традиционното обучение е, че вербалната активност при него не е така доминираща, а се акцентира на “учене чрез действие”. Освен това хора с различни умения взимат еднакво участие при решаване на проблема, който те са избрали заедно.

Д. Борн определя учебния проект като дейност, която осъществява връзката между набор от усвоени знания и умения. Според Лилинстън учебният проект е вид учебна дейност, която се доближава максимално до действителността. Създаденият продукт има значимост, отличаваща се от учебната стойност. За разлика от ролевите игри при изпълнението на проект учениците се поставят в реална, или много по-близко до реалната ситуация [23].

Учебният проект може да съществува там, където има завършен цикъл от учебното съдържание и определена дадена учебна цел и действителната комуникативна цел на учениците.

Методът на проектите не е принципно нов в света на педагогиката. Възниква в началото на миналото столетие в САЩ. Един от привържениците на проектния метод, американецът John Dewey (Д. Дюи) го определя като “метод на мисления опит”. Учебният час не трябва да се състои само от изкуствено създадени ситуации, но и да включва възможно най-реалистични задачи от реалното ежедневие. Наричали са го още метод на проблемите и е свързан с хуманистичния подход в образованието. Много важно, според тях, е да се покаже личната заинтересованост и практическата значимост на усвоените знания. Затова се избира проблем – познат, значим, за решаването на който трябва да се приложат усвоените знания. Ролята на учителят в този случай е да подсказва източника на информация, или просто да подтикне мисленето на ученика за самостоятелно търсене. Важното е, в крайна сметка, самостоятелно и със съвместни усилия да се реши проблема, да се използват знания от различни научни области и да получат реален резултат. В този смисъл цялата работа над проблема придобива образа на проектна дейност. Джон Дюи установява и посочва връзката между демократизирането на обществото и обучението чрез проекти. Той залага на идеята за „учене чрез действие”. Проектът се възприема като „една тема за проучване, която позволява да се осъществи връзката между теорията и практиката” или като „разработен план за получаване на резултат”[1]. Създаването на проект е дейност с интерактивни и интердисциплинарни функции, тя има практическа насоченост и е подчинена на гражданската мисия на образованието да подготви младите хора да бъдат активни участници в обществения живот, а не пасивни наблюдатели.

Ил. Мирчева характеризира работата по проект така: ”Обучението чрез проекти представлява организационна форма на обучение, в ядрото на която стои работата по един проект. Става въпрос за проекти, разработвани чрез действено обучение, в чиято основа стоят самостоятелно планиране на работата, практическо осъществяване на задачата, поемане на отговорност от страна на учениците”[10]. Следователно работата по проект може да се разглежда като целенасочен процес на активно участие на учениците, който излиза извън рамките на фиксираното време и обхваща и други дейности – самостоятелна работа, работа с информационни източници и в крайна сметка създаване на собствен краен продукт от тези дейности.

Според Л. Витанов работата по проект се разбира „като тема за проучване (изследване) в контекст на дидактическите задачи. Тя може да се определи като стратегия от по-висок клас, насочена към дивергентното развитие на учениците и си взаимодейства с изследователските стратегии и решаването на проблеми.” [7].

Според В. Петрова работата по проект може да стане в два аспекта: като форма и резултат от взаимодействието между институцията и други обществени

организации и инициативи; в методическата схема на определен учебен предмет като специфична дидактическа стратегия и технология за реализиране на целите и задачите на обучение[13]. Според Каланд и Бюже – Вандер водещата форма е овладяването на знания. Подходът се основава на заинтересоваността на обучаемите към темата и участието им при конструиране на собствените им знания. Така се създава обучение, носещо положителни преживявания [11].

Много специалисти смятат, че методът на проектите не е просто един метод, а алтернатива за цялостната организация на обучението, т.е. специфична методическа организация, която е центрирана около конкретен познавателен или практически проблем. В съвременното обучение все по-често се търси място на „метода на проектите” в процеса на обучение. Днес той „може да се разглежда като педагогическо средство за обогатяване на практиката на обучението с „вечно зелени” идеи, които разкриват нови гледни точки към процеса на обучение, към личността на ученика, а и към личността на учителя.”[13]. В условията на съвременната образователна реалност работата по проект се среща у нас в различни варианти. В конкретната им реализация има доста сходства, но и специфики, които позволяват тяхното диференциране.

Важно преимущество на метода на проектите в сравнение с традиционното обучение е, че вербалната активност при него не е така доминираща, а се акцентира на “учене чрез действие”. Освен това хора с различни умения взимат еднакво участие при решаване на проблема, който те са избрали заедно.

Като нетрадиционен педагогически подход определя проективния метод Л. Цветанова-Чурукова. Тя поставя акцент върху стимулирането и развитието на мисловните способности и на индивидуалните потребности в процеса на обучение[15].

Н. Харада засилва акцента върху формирането на уменията обучаемият сам да си изгради гледна точка, изучаването на етапи и техники за решаване на проблем и включване в различни дейности и натрупване на преживявания. Това според него е най-ценният педагогически резултат за обучението.

Ил. Мирчева характеризира работата по проект така: “Обучението чрез проекти представлява организационна форма на обучение, в ядрото на която стои работата по един проект. Става въпрос за проекти, разработвани чрез действено обучение, в чиято основа стоят самостоятелно планиране на работата, практическо осъществяване на задачата, поемане на отговорност от страна на учениците”[10]. Следователно работата по проект може да се разглежда като целенасочен процес на активно участие на учениците, който излиза извън рамките на фиксираното време и обхваща и други дейности – самостоятелна работа, работа с информационни източници и в крайна сметка създаване на собствен краен продукт от тези дейности.

Важна дидактическа особеност е прагматичният и социално ориентиран характер. Тя „изправя ученика пред необходимостта да търси решение на реална задача, да действа активно за създаване на предпоставка за решението”. Стремелът на стратегията е да въвлече в практически дейности – посещения, излети,

опитна и изследователска работа, моделиране, рисуване, съчиняване и др. По този начин се показва всекидневното приложение на научните знания и социалния смисъл на технологията. В тази насока е отчитането на ролята на работата по проекти като част от процеса на гражданско образование (Р. Вълчев и И. Иванов) – „интерактивен метод, представляващ цикъл от планирани дейности с определена цел, начини на осъществяване, срокове и ресурси, а учениците най-често работят в групи. По този начин се усвояват вземането на групови решения, решаването на конфликти, търсенето и намирането на компромис, поемането на различни социални роли”[15].

Работата по проект се разглежда като едно от средствата за осъществяване на връзка между теоретичните знания и тяхната практическа дейност. Свързва се обучението с реалния житейски и познавателен опит, който е така необходим за изграждане на съвременната личност. Това проличава най-вече чрез поставянето на действително съществуващи проблеми с екологичен, природозащитен, природоизследователски, краеведчески характер, защото учениците стават съпричастни на тези обществено значими теми и са преки участници в разрешаването им.

За протичането на проектите и теоретичните му основи съществуват различни схващания. Безспорно обаче е това, че конкретното действие е важен изходен момент в процеса на осъзнаване. “Основата на даден проект е винаги живото занимание с преживяната действителност, при което с общи усилия се постигат едно или няколко решения за даден проблем, които накрая се сливат в един продукт, съответно в конкретен резултат”[28]. Пристъпвайки към работа по проект е много важно да планираме своята дейност. Редица автори правят опит да дадат схема, по която да се осъществи правилната реализация на проектната работа. В най-общ план последователността е следната:

☞ избор на тема, предпочитат се комплексни теми; определяне на целите и задачите; характеристиките на проекта, като активизираща ученето среда, са изпълними и налични, ако темата на проекта отговаря на определени условия – да бъде избрана и формулирана от реалната житейска практика и реалните проблеми в нея; учениците сами да участват в нейния избор, за да има тя личностно значим смисъл за тях; създаденият продукт следва да има субективно значение за оптимизиране на контекста, в който е създаден; реализирането на такива проекти обикновено изисква планиране и координация на учители от повече дисциплини, което гарантира реализирането на интеграцията на учебното съдържание”[12].

☞ планиране на работата и очакваните резултати;

☞ представяне на резултатите;

☞ оценка на учениците, следва да бъде базирано на самооценка, оценяване в групата и от страна на учителя, както на процеса (планиране, реализиране, защита на проекта), така и на продукта, съпоставени със значението им за конкретния контекст. Широкото разнообразие от задачи дава възможност за участие и изява в работата по много различни начини. Може да се избира своята част от

работата съобразно своя предишен опит, способности и амбиции, което пък дава сериозна възможност за формиращо оценяване на знанията и уменията на учениците.

Някои автори интерпретират тези основни моменти по различен начин. Ил. Мирчева предлага следните стъпки за осъществяването на даден проект:

- Подбор и представяне на тема, която съдържа някакъв проблем.
- Съвместно съставяне и осъществяване на план, свързан с решаването на поставения проблем.

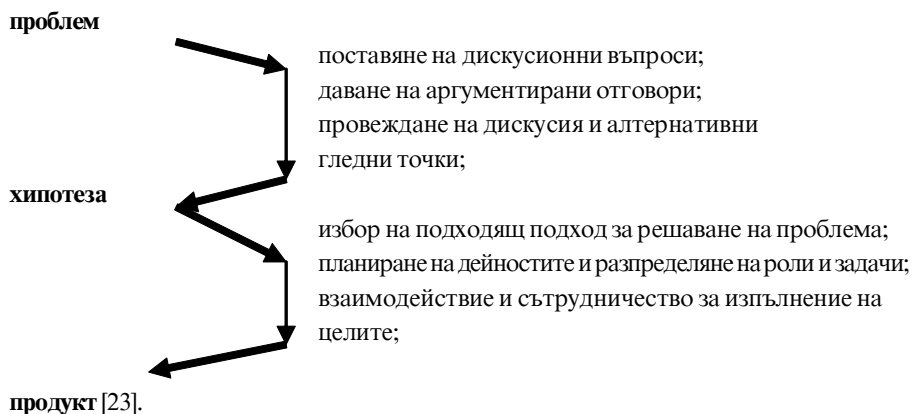
■ Действено решаване на проблема, включването на различни форми на работа и използването на разнообразни материали. В този момент се включва и „социалното учене” – работа в група, многообразна комуникация, решаване на конфликти.

■ Изпробване на модела по разработения проблем и неговото решение в действителността [10].

Л. Витанов предлага следните етапи на работа: предварителна работа и проучване; основна работа; оформяне, изработване, тестване; оценка и изводи.

Според В. Петрова дидактическият модел за подготовка и осъществяване на проектна работа следва да представлява: тема; цел и задачи; принадлежност към програмното образователно съдържание; информационна структура; информационна осигуреност; организационни аспекти (продължителност на подготовката; форма на работа на екипите); дейности, необходими за реализиране на проекта; форми за представяне на проекта; оценка и дискусия; резултати [13].

Л. Палаева представя следните етапи на проектния метод:

Е. Полат предлага малко по-разширена схема на последователните действия при изработване на проект, а именно:

- Избор на тема на проекта, вид на дейността, участници.
- Оценка на възможните проблеми при изпълнението му и обмисляне на възможни варианти за преодоляването им.
- Разпределяне на задачите, обсъждане на възможни методи на изследване и възможните решения.

- Самостоятелна работа по изпълнение на проекта.
- Междинно обсъждане на резултатите.
- Представяне и защита на продукта на проектната дейност.
- Обсъждане на продукта и изводи от дейността [20].

Различията са в обособяването на моментите на предварителната оценка на рисковите моменти и наличието на междинен етап за обсъждане на постигнатите резултати и планирани дейности и евентуална подкрепа от страна на учителя. Дейността по изпълнение на проекта преминава през няколко етапа и не може да бъде ограничена в рамките само на определен брой учебни часове. Обективната предпоставка за това е, че често пъти проектното обучение се определя като система от задачи с нарастваща трудност, изискващи конкретно практическо решение. Процесът включва: избор на теми за отделните групи и обсъждането им; избор и разпределяне на подтеми; избор на комуникационни канали; планиране на стратегията за комуникация; обсъждане и представяне за работата по подтемите в групата; приготвяне на заключителния доклад или компютърна презентация на групата; представяне на заключителните доклади на групите; обсъждане и оценяване (оценяване вътре в групата на докладите по подтемите; оценяване в рамките на клас на заключителните доклади на отделните групи).

От гледна точка на учениците, изпълнители на проекта, последователността на дейностите е следната [6, с. 145].

В обобщение можем да приемем, че проектът може да бъде определен като съвкупност от целенасочени дейности, обединени около решаването на определена задача или постигането на определена цел. Проектната задача има реален практически характер и обикновено крайният продукт може да намери проекция. Учениците са ангажирани в сложни, комплексни дейности, които носят висока степен на мотивираност и дават възможност те да се открият като субект на познание. Изработването на учебен проект предполага и е свързано с опит за

4. Представяне на проекта, изводи и оценки – използват се различни техники на представяне, прави се рефлексия на процеса на изработване на проекта, възможна е оценка, поставят се въпроси и се провежда обсъждане

3. Оформяне и изработване – проектът добива завършен вид, оформя се естетически и на подходящи носители, оформят се и се комплектоват приложения и т.н.

2. Основна работа – проучване, събиране и обработване на информация, провеждане на опити и изследвания, при нужда моделиране и конструиране и др.

1. Предварителна работа и проучване – мотивация за активно участие, запознаване с изисквания и евентуални критерии за оценка, подготовка на необходимите материали, представяне на инструкции

практическо решаване на дадена тема, която има проблемен или непознат характер. Работата по проекти има силно изразен интегративен характер. За постигане на предварително поставените цели е необходимо и задължително да се използват знания и умения от други области на научното и социално познание.

За да не се превръща използването на метода на проектите в поредното модно увлечение на преподаването е необходимо наличието на някои предпоставки за използването му като например:

➤ наличие на обществено или лично значими, достатъчно обемни задачи, изискващи провеждане на изследователска дейност и прилагане на интегриран от научна гледна точка подход – от географска гледна точка това биха могли да бъдат например демографската ситуация в определени региони на света, проявата на киселинни дъждове на определена територия, определени социални проблеми и т.н;

➤ значимост на предполагаемите резултати – от гледна точка на теоретични изследвания, конкретни предложения за решаване на проблем, развитие на познавателни умения;

➤ определена степен на развитие на уменията на обучаемите за самостоятелна изследователска и творческа дейност.

Проектите поощряват творческото и градивно начало у изпълняващите ги – както по време на изпълнение на задачата, така и при представяне на крайния продукт на проектната дейност. Ето защо те могат да намерят широко приложение в учебната работата, а това предопределя и твърде широката гама при класифицирането им.

Проф. Полат предлага следните видове проекти и признаци за класификацията им:

■ според преобладаваща в проекта дейност – творчески, изследователски, практико-ориентирани, информационни;

■ според предметно-съдържателна област – еднопредметен или междупредметен;

■ според обхвата на участниците и характера на контактите на участващите в него – от един клас/група, от различни класове/групи, от различни учебни заведения, национални, международни;

■ според броя на участниците в проекта;

■ според продължителността на проекта – времевите му граници [20].

Като примерни критерии биха могли да бъдат използвани например:

От гледна точка на теорията на управлението проектите притежават следните атрибутни характеристики – цел, сложност, неопределеност, времева ограниченост, наличие на уникален краен продукт. От гледна точка на управление на образователните дейности тези характеристики изглеждат така:

Ролята на учителя

Въпреки че разликите в ролите на учителят и учениците са запазени, при този метод ръководната роля на учителя не е така подчертана. Реализира своите

<u>цел</u>	<u>ориентация</u>	<u>участници</u>	<u>обхват</u>
за конструиране на полезен предмет	с практическа ориентация	индивидуален	част от тема
за усвояване на вече открито знание	със социална ориентация	групов	цялата тема
за решаване на конкретен проблем	за развитие на умения	класен	

функции чрез общо планиране, общи дейности и оценяване. Ролята на преподавателя за успешното изпълнение на проектите – не само като конкретен продукт, а най-вече от гледна точка на постигане на познавателните и социални цели на този подход за учене, във всеки етап е различна.

На първо място много важно е да се избере подходящ проблем и да се изясни, че това не е обичаен житейски проблем с двуполосни варианти за решение; необходимо е да се внуши идеята, че избраната тема е наистина проблемна, за решението и има нужда от повече и с различен характер гледни точки, при всички случаи решението засяга повече страни на обществения и социален живот и изисква прилагане не само на знания, но и на творчески подход.

Използването на този начин за постигане на знание и конкретни умения безспорно се основава изключително много на уменията за търсене и набиране на информация, нейното анализиране, синтез и преработка, но първоначалното информационно обезпечаване е функция на преподавателя. Начините за това са различни – от информиране на същността на проблема, за вече известни решения – на теоретично или практическо ниво, през насочване за други възможни източници на информация, възможни методи за решение и трудности за преодоляване.

Важна е насочващата и коригиращата роля на учителя. Няма как да се очаква, че учещите от само себе си ще умеят да задават верни и точни въпроси, ще умеят да дават точни и реални хипотези за причинно-следствени връзки и решения. А и не това е целта на проектния метод и другите интерактивни техники, използвани при този вид обучение. Свободата и творческата фантазия са задължително условие за успех. Това, което е важно е да се намери тънката допирна

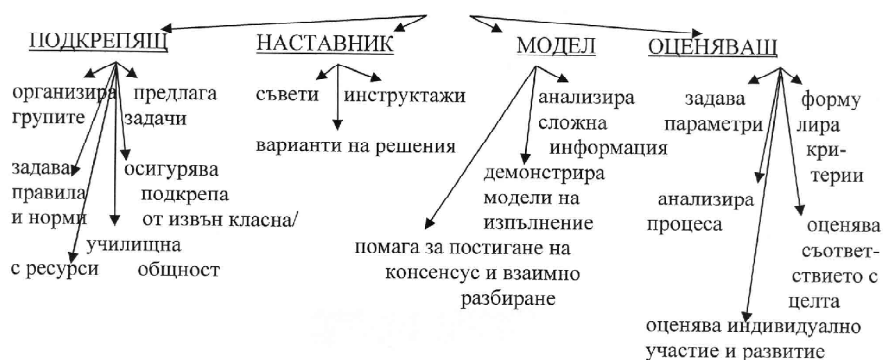
точка между свободното творческо предложение и прагматичното решение на избрания проблем.

В процеса на съвместно търсене и работа се формират междуличностни отношения, сблъскват се индивидуални ценности и модели на поведение. От гледна точка на успешния завършек и на формиращата и възпитателна функция на процеса на учене от само себе си се налага регулиращата функция на преподавателя и ролята му на своеобразен модел на толерантно поведение.

Използването на проекти в обучението е един от вариантите на интерактивно обучение, което предопределя ролите на учителя в него.

Представяне на изследванията и крайния продукт

Представянето на продукта на изследователския проект изисква специфични умения за презентиране, които по своята същност са вид социални умения и върху които все още се работи недостатъчно.

В. Гюрова извежда какво е важно за успешното представяне на продукта на собствения ни труд:

- ▶ Да прецени аудиторията – до каква степен е запозната с проблема, който ще бъде представен, какво би искала да знае!
- ▶ Да определи точно целите си – да информира за проекта, да ги информира за резултатите, да ги убеди в нещо или друго!
- ▶ Във връзка с предните две да определи точно съдържанието – ясно, точно, кратко, в съответствие с целите и наличното време!
- ▶ Да подготви нагледни материали за визуализация на резултатите!
- ▶ Да спазва определена структура на презентацията – увод за привличане на вниманието и целта; изложение за поставяне на тезата; обобщение с постигнати цели.

Да спазва определени правила на поведение по време на презентацията – по отношение на устната/вербална и невербална комуникация и процес на общуване/ взаимодействие с аудиторията! [9].

Оценяване

Оценяването на проектите е трудна задача, тъй като те, като интелектуален продукт, са илюстрация на индивидуални мисловни процеси и преценки, отразяват строго индивидуални интереси, способности и характеристики. Като примерни параметри и конкретни критерии за външна оценка на проекта могат да се използват:

⇒ *значимост и актуалност на избрания проблем и неговата адекватност на изучаваната тематика* – разбиране и разкриване на важността на проблема за всички, привеждане на подходящи аргументи, доказване на причините, поради които избрания проблем вълнува, обяснение защо е необходимо решаването на проблема, предложение за начините за решаване и предполагаемата ефективност от използването им;

⇒ *коректно използвани методи на набиране на информация и анализ на получените резултати* – достоверност на получените факти, доказателственост на материалите, обяснение на предимството на избраните методи и подходи, привеждане на противоречиви или несъвпадащи сведения, нагледност на получените резултати;

⇒ *съответствие между активността и участието на всеки член на екипа и неговите реални възможности (ако е приложим)* – практически принос на всеки участник, активност на определените етапи, практическо изпълнение на поставените цели и задачи, резултати от текущия контрол, качество на изпълнение на задачите, степен на съответствие на очакванията на групата към всеки неин член;

⇒ *степен на колективност при вземане на решенията (ако е приложим)* – активност на членовете при обсъждане на проблема, готовност на всеки от групата да обоснове съществуващия проблем, степен на поддържане на приетата линия за решение;

⇒ *характер на взаимоотношения и общуване в екипа, изработил проекта (ако е приложим)* – доброжелателност при общуването, поддръжка, сътрудничество и отсъствие на сериозни конфликти при работата;

⇒ *необходима и достатъчна дълбочина в изследването по проекта* – исторически аспекти на проблема, противоречия, предопределили появянето му, конкретни причини за обособяването му и възможни последици от проявлението му;

⇒ *умение да се аргументират заключенията, „доказателственост“ на приведените аргументи* – умение за подбор на съществени факти за вземане на конкретно решение, логическа последователност на аргументацията и изложението;

⇒ *умение да се представи продукта* – кратки, точни отговори на поставени въпроси, анализ на алтернативни гледни точки на опонентите, привеждане на нови доказателства и конкретни факти, неизползвани в презентирането на решението, задаване на насрещни въпроси;

⇒ *естетически вид на продукта* – необходим и достатъчен илюстративен материал, прецизно изпълнение и оригиналност на представянето.

Важно е показателите за оценка на изследователските проекти да са комплексни и да отговарят на зададените критерии по отношение на цел и обхват.

Примерни предложения на проекти в обучението по география:

В обучението по география, което традиционно се основава на формирането и изграждането на ключови когнитивни механизми за изучаване на географски обекти, процеси и проблеми чрез дейности като описание и обяснение, през последните години се поставя акцент върху предвиждането на промени, прогнозирането, които се усвояват при решаване на задачи и стават основа за самостоятелно усвояване на учебния материал. Това е признак за преориентиране на географското образование в средното училище към конструктивизма, към операционалния подход, към “ученето чрез правене” – един от възможните начини да се съчетаят задължителните стандарти в образованието със свободата на избор на учениците. И в този ред на мисли естествено се стига до необходимостта от създаване на активираща ученето среда, каквато предлага проектното обучение със своите характеристики и ресурси, съотнесено към различните етапи на обучение.

Интересен опит представя Д. Ангелова за интегриране на ИКТ в обучението по предмети (в учебните програми по предмети) чрез образователни проекти на теми: Изследване на Космоса (Пътешествие към Космоса; Съществува ли живот в Космоса; До Марс и отвъд), Открития и промени (Трайни въздействия; Имат ли място безжични технологии в училище?; Бъдещето в наличност), Нашата околна среда (Как да опазим биологичното разнообразие на китовете?; Защо става все по-топло?; Потъващите градове), Герои и лидери (Световни герои – Залата на славата; Велики мислители; Местни лидери – бъдещи герои). Уточнява, че проектно-базираното обучение е образователна ИКТ, не е добавка, а основен компонент на обучението. То е модел на образователни дейности, които са интер-

дисциплинарни, ориентирани към ученика, допълнени с въпроси и практики от действителността и са дългосрочни. Откроява следните ползи: учениците са в центъра на образователния процес, сами ръководят обучението си, самостоятелно решават проблеми. Ученето е задълбочено, по-пълно. Възможности за: трансфериране на усвоената информация в друг контекст, сътрудничество, учат се не какво да мислят, а как да мислят [2].

Нашите примерни предложения са за:

Примерни дейности, включени в проекта са:

■ Обсъждане на реална финансова обезпеченост на „пътешествашите“ – необходими средства и реално налични или набавими такива. За целта учителят/учениците предоставят информация за цените на придвижване, съобразно различните видове транспорт; средни цени на хотели или хостели, евентуални цени за входни такси на туристически обекти – особено ако пътешествието има точно определено направление – напр. място в България, където класът/групата да отиде на двудневна екскурзия.

■ Избор на начин на придвижване и изработване на график на транспортна смяна на видове транспорт и места за смяна, продължителност на пътуването, часова разлика, пътуване обратно и евентуална смяна на начина на придвижване.

■ Разработване на програма за пребиваването - обоснован избор на обекти за посещение основна информация за тяхната значимост; добре би било изборът да се илюстрира със снимки, споделени впечатления и т.н.

■ Възможно е участниците да бъдат разделени в малки групи и тогава следва презентиране на всички варианти и евентуален избор или сглобяване на един, приет от всички.

Проект на тема **“Опазване на кварталния парк от замърсяване”**.
Примерни дейности, включени в проекта са:

- установяване на замърсителите на парка;
- проучване на нормативната уредба, свързана с опазването и поддържането на определения вид територии;
- срещи с отговорни лица от институциите, ангажиране с опазване и поддържането на териториите;
- планиране на конкретни дейности за опазване – акция за почистване, младежки хепънинг, информационна кампания сред гражданите на квартала, подписка и т.н.;
- установяване на ефекта от планираните и проведени дейности: за участниците в проекта, за гражданите; за институциите и др.

Провеждането на проекта започва с проектна инициатива и установяване на тема. Важна е откритата изходна ситуация и интересът на учениците към темата. Проектната инициатива може да възникне от спонтанни идеи на учениците, друга възможност е учител и ученици заедно да помислят по определена тема за проект, например чрез мозъчна атака (brainstorming), кластеринг, съревно-

вание между идеи и др. В случай, че учителят иска да покрие определена тематична област, той може да посочи ключови понятия или да предостави списък с общи теми за избор.

Съществено място се отделя на планирането на проекта: групата работи по темата и очертава сферата, в която участниците искат да работят. Освен това тя формулира окончателната тема, определя рамките във времето и посочва продукта. Съвместно се определят водещите въпроси и се структурира работата по проекта. Разработва се конкретен план на работа: кой какво прави, по какъв начин и за какъв период от време.

При провеждането на проекта или при работната фаза се работи според работния план: събиране на информация, провеждане на интервюта, създаване на продукт, подготовка на презентации и др. Удачни са и междинни разговори, като всички участници биват информирани за работата до момента. Могат да бъдат направени предложения за подобряване на нещата, разговаря се съвместно за работата по проекта и за начина на работа. Това помага да се предотвратят конфликти между участниците. Освен това да не се изпуска от поглед срока на проекта. Презентацията може да включва изложба, доклад, открита дискусия, стенен вестник, прожектиране на филм, флаери и т.н. При оценяването учителите и ученици заедно отразяват проекта. Те обсъждат успеха от наученото и успеха от наличния продукт. Формулира се критика и се правят предложения за подобряване на стратегията в бъдеще.

Предимствата се заключават в следното: близо до действителността, проектите създават мост, придобиване на ключови класификации; учене чрез действие, по този начин успехът от наученото е много по-траен; постига се мотивирана, по-голяма ангажираност от страна на учениците. Недостатъци на проектния метод: отнема много време; успехът не подлежи на планиране; при определени обстоятелства е необходима значително по-голяма ангажираност от страна на учителя не е „ежедневен метод“, защото иначе мотивиращата функция ще се загуби; организационни проблеми (учебен план, структура на учебния час и др.).

Важно е проектите да са подчинени на следните критерии: връзка с ежедневието и действителността; ориентиране към интересите и професиите; учене, свързано с опит и действие; междупредметно учене; краен продукт; кооперативно и социално учене; промяна ролята на учителя; възможности за трансфер.

Проектите трябва да задоволяват нуждата от комуникация и интеракция, при което са необходими социални контакти.

Литература

1. **Андонов, А.** Онтология на създаване на проект. ИК „Минерва“, С, 2003.
2. **Ангелова, Д.** Проектно-базирано обучение по география, интегрирано с информационно-комуникационни технологии. – География 21, 2007, № 3, с. 19–22.

3. **Бижков, Г.** Реформаторска педагогика. С., Просвета, 1994.
4. **Бойдева, Е.** Проектно-базирано обучение, интегрирано с информационно-комуникационни технологии на тема „Ядрената енергетика и нейното бъдеще в България”, сп. География 21, 2006, № 3, с. 41–44.
5. **Бъртън, С.** Управление на проекти – практическо ръководство. София, Екслибрис, 2000.
6. **Витанов, Л.** Продуктивни стратегии на обучение. С., Вѳда Словѳна – ЖГ, 999.
7. **Витанов, Л.** „Работа по тема и проект в дейностите по интереси по естествѳни науки и технологии. – НО, 99, № 1.
8. **Георгиев, В.** Управление на проекти - учебно пособие. София, ВИ, 2006.
9. **Гюрова, В., В. Вълканова.** Интерактивността в учебния процес. – С., Европрес, 2006.
10. **Донева, В.** Изработване на учебен проект за оптимално използване на рекреационните ресурси на родния край. – Обучението по география, 2000, № 1.
11. **Обучителни** материали по Програма за развитие на НПО – знания, успех, промяна, фондация „Работилница за граждански инициативи”.
12. **Мирчева, И.** Проблеми на дидактиката на родинознанието и природознанието. С., Вѳда Словѳна – ЖГ, 1997.
13. **Николаева, С.** Проектно-базираните подходи в образованието: Концептуални рамки и приложни бариери. Педагогика, 5/2004.
14. **Павлов, Д.** Образователни информационни технологии, Модул трети. „Даниѳла Убѳнова“, Д., 2003.
15. **Пейчева, Р.** Ефективност на проектно-базираните стратегии на преподаване, Стратегии на образователната и научната политика, 2001, № 4.
16. **Пейчева, Р.** Колаборативни телекомпютърни проекти – възможности за реализиране на гъвкави учебни среди. – Годишник на Софийски университет, Факултет по педагогика, том 96, 2004.
17. **Петрова, В.** Работата по проект при запознаване с природната и обществената среда в I–IV клас, Ст. Загора, Тракийски университет, 2003.
18. **Пенчев, Р.** Управление на проекти. С., Нов български университет, 2003.
19. **Проектът.** Сб. статии. С., ИК Минерва, 2003.
20. **Симон, П.** Практически наръчник за работа по проекти. С., Бит и техника, 2006.
21. **Чатфийлд К.,** Управление на проекти. С., Софтпрес, 2003.
22. **Project Management Institute.** A guide to the project management body of knowledge. 2004.
23. **University of Success.** Risk Management Policy. 2005.
24. <http://distant.ioso.ru/project/> – „Метод проектов” - д.п.н., проф. Полат Е.С.
25. <http://distant.ioso.ru/library/publication/podprod.htm> – „Подготовка учителя и учащиѳся к проектной деятельности”; **Палаева, Л. И.** Параметри и критерии внешней оценки проектов”; **Палаева, Л. И.** Метод проектов на уроках иностранного языка”, д.п.н., проф. Полат Е.С.] „Проектный метод в курсе страноведения для высших учебных заведений”, Соловьева И.Ю.
26. <http://www.bam.bg/nessebar2005/Doykov.pdf> - „Иновационни проекти в областта на проектното, практическото и проблемно-ориентираното обучение”, Д. Дойков – МТМ колеж, София.

27. http://www.dipku-sz.net/forum2008_data/Chem_Biology/BIO_GD_1.pdf. Приложение на метода на проектите в обучението по Човекът и природата в пети клас”, Г. Драганова, ОУ „Хр. Смирненски” гр. Карнобат.

28. (http://www.bie.org/pbl/pblhandbook/BIE_PBLintro.pdf)– Институт за Образование “Buck” (*The Buck Institute of Education*).

29. “[aus: Dieter Maier, Methoden für komplexe Lernvorhaben: Projekt, Sozialstudie und Zukunftswerkstatt; in: Wolfgang Sander (Hg.), Handbuch politische Bildung, Bundeszentrale für politische Bildung Schriftenreihe Band 476, Bonn 2005, S. 594–595].